

УДК 811.161.3

А. Д. Цеплякова

Магілёўскі дзяржаўны ўніверсітэт імя А.А. Куляшова

**КРЫЛАТЫЯ СЛОВЫ Ў БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ З ІНШАМОЎНЫХ КРЫНІЦ
(ПА-ЗА ФРАЗЕАЛАГІЧНЫМІ СЛОЎНІКАМІ)**

Корпус крылатых слоў, якія ўжываюцца ў беларускай мове, яшчэ недастаткова вывучаны і лексікаграфічна апісаны ў існуючых фразеалагічных і парэміялагічных слоўніках. У артыкуле прадстаўлены вынікі аналізу літаратурна-мастацкіх і публіцыстычных тэкстаў, у якіх ужываюцца крылатыя словы, не адлюстраваныя ў сучаснай беларускай фразеаграфіі.

Мэта даследавання – устанавіць і лексікаграфічна апісаць крылатыя словы з іншамоўных крыніц, не зафіксаваныя ў фразеалагічных слоўніках сучаснай беларускай літаратурнай мовы.

Фактычным матэрыялам даследавання паслужылі больш за 9000 літаратурна-мастацкіх і публіцыстычных тэкстаў розных жанраў, з якіх было выбрана каля 250 крылатых слоў з розных іншамоўных літаратурных і фальклорных крыніц.

У выніку даследавання вызначана, што большая частка прааналізаваных крылатых слоў (каля 75%) не апісана ў беларускай фразеаграфіі, адсутнічае яна таксама і ў тлумачальных слоўніках сучаснай беларускай літаратурнай мовы.

Вызначаны і дыферэнцаваны тэкставыя крыніцы крылатых слоў, запазычаныя з іншых моў, устаноўлена інварыянтная форма крылатых слоў, апісаны іх план зместу і асаблівасці ўжывання ў беларускай мове. Распрацаваны прынцыпы лексікаграфічнага апісання крылатых слоў, якія паходзяць з іншамоўных літаратурных і фальклорных крыніц.

Даследаванне выканана ў межах НДР «Беларуская фразеалогія, парэміялогія, моўная афарыстыка ў кантэксце еўрапейскіх моў і культур (сінхранічны і дыяхранічны аспекты)» (ДР № 20211335) падпраграмы «Беларуская мова і літаратура» Дзяржаўнай праграмы навуковых даследаванняў на 2021–2025 гг.

Ключавыя словы: сучасная беларуская літаратурная мова, крылатыя словы, іншамоўныя крыніцы, фразеалагічныя слоўнікі.

Для цытавання: Цеплякова А. Д. Крылатыя словы ў беларускай мове з іншамоўных крыніц (па-за фразеалагічнымі слоўнікамі) // Труды БГТУ. Сер. 4, Принт- и медиатехнологии. 2023. № 2 (273). С. 128–137. DOI: 10.52065/2025-6729-2023-273-2-18.

A. D. Tseplyakova

Mogilev State A. Kuleshov University

**WINGED WORDS IN BELARUSIAN LANGUAGE FROM FOREIGN
LANGUAGE SOURCES (OUTSIDE OF PHRASEOLOGICAL DICTIONARIES)**

The corpus of winged words used in the Belarusian language has not yet been sufficiently studied and lexicographically described in the existing phraseological and paremiological dictionaries. The article presents the results of the analysis of literary, artistic and journalistic texts, which use catchwords that are not reflected in modern Belarusian phraseology.

The purpose of the research is to establish and lexicographically describe the winged words from foreign language sources that are not recorded in the phraseological dictionaries of the modern Belarusian literary language.

More than 9000 literary, artistic and journalistic texts of various genres served as the actual research material, from which about 250 catchwords from various foreign literary and folklore sources were selected.

As a result of the research, it was determined that most of the analyzed catchwords (about 75%) are not described in the Belarusian phraseology, and they are also absent in the explanatory dictionaries of the modern Belarusian literary language.

The textual sources of idioms borrowed from other languages are identified and differentiated, the invariant form of idioms is established, their content plan and features of use in the Belarusian language are described. The principles of lexicographic description of winged words originating from foreign literary and folklore sources have been developed.

The research was conducted within the framework of the scientific project “Belarusian phraseology, paremiology, linguistic aphorisms in the context of European languages and cultures (synchronic and diachronic aspects)” (No. 20211335) of the “Belarusian language and literature” subprogram of the State Program of Scientific Research for 2021–2025.

Keywords: modern Belarusian literary language, winged words, foreign language sources, phraseological dictionaries.

For citation: Tseplyakova A. D. Winged words in Belarusian language from foreign sources (outside of phraseological dictionaries). *Proceedings of BSTU, issue 4, Print- and Mediatechnologies*, 2023, no. 2 (273), pp. 128–137. DOI: 10.52065/2025-6729-2023-273-2-18 (In Belarusian).

Уводзіны. Лексікаграфічнае апісанне крылатых слоў у беларускай мове распачаў яшчэ выдатны айчынны мовазнавец Янкоўскі Ф. М. у невялікім, але вельмі змястоўным слоўнічку «Крылатыя словы і афарызмы», які пабачыў свет у 1960 г. і ў якім былі зафіксаваны адзінкі з уласна беларускіх крыніц [1]. Першы слоўнік крылатых слоў доўгія гады заставаўся адзінай лексікаграфічнай крыніцай такога кшталту. Ён актуальны і сёння ў плане адлюстравання агульнавядомых цытат з твораў беларускай літаратуры XIX – першай паловы XX ст.

Наступны слоўнік крылатых слоў, у якім яны апісваліся разам з уласна беларускімі парэміямі, з’явіўся амаль праз сорак гадоў дзякуючы развіццю лінгвакраіназнаўства як аднаго з кірункаў тэорыі і практыкі вывучэння і выкладання беларускай мовы як замежнай і як няроднай. У гэтым тлумачальным даведніку з лінгвакультуралагічнымі каментарамі пад назвай «Слоўнік беларускіх прыказак, прымавак і крылатых выразаў» (1997) змешчана ўсяго некалькі дзясяткаў найбольш вядомых крылатых цытат з твораў класікаў беларускай літаратуры [2].

Крылатыя словы, запазычаныя з іншых моў, апісваліся двойчы ў двух розных тлумачальных слоўніках. У адным змешчаны крылатыя словы з іншамоўных (еўрапейскіх і амерыканскіх) крыніц XII–XX стст. [3], а ў другім – крылатыя словы з рускамоўных літаратурных і фальклорных крыніц XII–XX стст. [4]. Акрамя гэтага, крылатыя словы з іншамоўных крыніц адлюстраваны ў тлумачальным слоўніку «Крылатыя афарызмы ў беларускай мове: з іншамоўных літаратурных і фальклорных крыніц VIII ст. да н. э. – XX ст.» [5]. Разам ва ўсіх гэтых даведніках апісваецца больш за 400 крылатых слоў, запазычаных з розных моў.

Аднак у сучаснай беларускай літаратурнай мове ўжываецца значна больш іншамоўных крылатых слоў, якія пакуль застаюцца па-за межамі лексікаграфічнай фіксацыі.

Мэтай даследавання з’яўляецца ўстанавіць і лексікаграфічна апісаць крылатыя словы з іншамоўных крыніц, не адлюстраваныя ў фразеалагічных слоўніках сучаснай беларускай літаратурнай мовы.

Фактычным матэрыялам даследавання паслужылі больш за 9000 літаратурна-мастацкіх і публіцыстычных тэкстаў розных жанраў, з якіх было выбрана каля 250 крылатых слоў з розных іншамоўных літаратурных і фальклорных крыніц.

Каля 75% гэтых крылатых слоў не былі зафіксаваны ў фразеалагічных і лексікалагічных тлумачальных слоўніках сучаснай беларускай літаратурнай мовы.

Метадалагічнай асновай даследавання з’яўляецца тэорыя крылатых слоў у айчынным мовазнаўстве [6, 7, 8], у тым ліку як аднаго з асноўных класаў афарызмычных адзінак мовы [9, 10, 11], тэарэтычныя асновы вызначэння тэкставых крыніц крылатых адзінак [12, 13, 14, 15, 16, 17, 18], апісанне іх структуры, семантыкі і функцый у маўленні [19, 20, 21], а таксама тэорыя і практыка лексікаграфічнага апісання крылатых слоў [22, с. 33–62, 23, 24].

Апрабация выкарыстанай метадалогіі была праведзена аўтарам артыкула пры вызначэнні ў беларускай мове запазычанняў крылатых слоў з германскіх, раманскіх і іншых моў [25, 26, 27, 28, 29, 30]. Папярэдне былі вызначаны і апісаны крылатыя словы, якія засталіся па-за межамі этымалагічнага слоўніка фразеалагізмаў беларускай мовы [31].

Асноўная частка. Крылатыя словы з нямецкамоўных крыніц. Даследаванне паказала, што большасць усіх (каля 35%) іншамоўных крылатых слоў узыходзяць да розных нямецкамоўных крыніц (філасофскіх, мастацкіх, драматургічных твораў, публіцыстычных тэкстаў, а таксама публічных прамоў і эпістальярнай спадчыны вядомых асоб). Напрыклад:

АБСАЛЮТНЫ ДУХ ← ням. *absoluter Geist* – тэрмін філасофіі нямецкага філосафа Георга Вільгельма Фрыдрыха Гегеля (1770–1831). □ **Абсалютная ідэя, якая завяршае працэс самапазнання і вядзе да «абсалютных ведаў».** ☞ Яны не ведалі такіх слоў, як «ідэя», «абсалютны дух», «чалавечнасць». Але ўсё сваё існаванне, усе свае ідэі яны паставілі на служэнне гэтаму абсалютнаму духу ў яго барацьбе з чалавечнасцю (У. Караткевіч. Хрыстос прыязмліўся ў Гародні). Ідэалістычная эстэтыка, як вядома, зыходзіла з ідэі панавання ў прыродзе і, зрэшты, у чалавечым грамадстве абсалютнага духу, што з’яўляецца творцай усясветнай гармоніі. Гэту гармонію глыбей, выразней, чым усе астатнія людзі, адчуваюць, могуць выразіць мастакі, надзеленыя «божым дарам», «божай іскаркай» (І. Навуменка. Чароўны свет мастацтва).

БРАНІРАВАНЫ КУЛАК ← ням. *die gepanzerte Faust* – выраз шырока вядомы ў Германіі з сярэдзіны XIX ст., але крылатым стаў пасля прамовы Вільгельма II (1859–1941), апошняга германскага імператара і караля Прусіі (1888–1918), у снежні

1897 г. падчас провадаў яго брата, прынца Генрыха Альберта Вільгельма (1862–1929), які ўзначаліў эскадру ваенных суднаў, што пайшлі ў Кітай. □ **Аб агрэсіўнай ваеннай моцы, мілітарызме.** □ Дывізію іх на плацдарме за Одэрам змяніў танкавы корпус, тэрмінова перакінуты з Усходняй Прусіі, дзе вайна была закончана. Маршал Жукаў сціскаў магутныя браніраваныя кулак для ўдару на Берлін. Дывізію, якая панесла на плацдарме немалыя страты, асабліва ад праклятых “фау-2”, як бы адводзілі ў рэзерв, на адпачынак у блізкі тыл, за нейкія сорак кіламетраў ад фронту, – у горад Ландсберг на Варце (І. Шамякін. Трывожнае шчасце). Галоўнае – папярэдзіць: у немцаў моцныя браніраваныя кулак (І. Навуменка. Сорак трэці). Куды ідзе Чырвоная Армія? У логва звера, гаварылі мы, каб дабіваць ворага на яго тэрыторыі. На яго?.. Вось першая нямецкая тэрыторыя – Усходняя Прусія, браніраваны кулак, або, як кажуць самі немцы, выцягнуты на Усход палец, які паказвае немцам, куды яны павінны імкнуцца. Усходняя Прусія – частка той Прусіі, якая ўвасабляе ў сабе ўсю Германію (Я. Маўр. Артыкулы. Лісты. Успаміны).

БУРА І НАЦІСК ← ням. “*Sturm und Drang*” – назва камедыі (1777) нямецкага паэта, драматурга і раманіста Фрыдрыха Максіміліяна Клінгера (1752–1831) ← літаратурны рух у Германіі 70–80-х гг. XVIII ст., які з пазіцыі асветніцкага гуманізму не прызнаваў нарматыўную эстэтыку класіцызму, патрабаваў свабоднага выяўлення пачуццяў, выявы моцных страасцей, адстойваў нацыянальную своеасаблівасць мастацтва. □ **Выраз характарызуе перыяд у жыцці грамадства, адзначаны культурным ці інтэлектуальным уздымам, бурнымі падзеямі ў розных сферах.** □ Адзін аж лезе, здэцца, з скуру, // Даводзячы патрэбнасць «буры» // І «націску» ў літаратуры; // Другі баіцца, мусіць, буры: // Даводзіць ён, што лепей крышку // Было б сядзеццё нам у заціску; // А трэці проста пустазвоніць – // Ні нападае, ні бароніць (К. Крапіва. Аб «буры і націску» (Да літаратурных спрэчак)). Лагацкі не пайшоў. Ага, ён правяраў тады студэнцкія работы. Каб не забыцца заўтра ды даць гультаям гэтым добрага прачуханца. Работы здавалі позна – ясна: пісалі за адзін вечар. Які-небудзь курсавы геній будзе пасля хіхікаць: бура і націск, трохі натхнення і трохі часу. Глупства! Наогул, студэнты сталі не тыя (М. Стральцоў. Блакітны вецер).

ВАЛЬПУРГІЕВА НОЧ ← ням. *Walpurgisnacht* – выраз з трагедыі «Фауст» (“*Faust*” 1808) нямецкага пісьменніка і прыродазнаўца Іагана Вольфганга Гётэ (1749–1832). □ **Аб дзікім, шумным зборышчы.** □ З лыжамі на плячы я, памятаю, знайшоў яшчэ адны дзверы і ўскочыў у жаночую парылку. Лазня разламвалася ад ляманту. Белья рыбіны разбягаліся ва ўсе бакі, быццам да іх у

акварыум трапілі неверагодныя страшыдлы. На нас пасыпаліся тазы і венікі. Мы нарэшце выламаліся ў дзверы, за якімі былі і снег, і мароз, і ночка. Беглі, а нам здавалася, што ўслед усё яшчэ ляцяць-грымяць тазы. На трамвайным прыпынку спыніліся, аддыхаліся. Лыжы былі цэлыя, але не хапала палкі. У мяне з’явілася думка вярнуцца, але Ён мудра сказаў, што Вальпургіева ноч не паўтараецца (В. Карамазаў. Гарэла свечка).

ВІНО, ЖАНЧЫНЫ І ПЕСНІ ← ням. *Wein, Weib und Gesang* – выраз з нямецкай песні, якая прыпісваецца нямецкаму рэфарматару Марціну Лютэру (1483–1546): «Той, хто не любіць віно, жанчын і песні, усё жыццё застаецца дурнем» (“*Wer nicht liebt Wein, Weib und Gesang, der bleibt ein Narr sein Leben lang*”). □ **Дэвіз тых, хто шукае весялосці, задавальнення, асалоды.** □ – ...Палюбіў я, Арцём, лёгкае жыццё. Кроў у мяне ці то цыганская, ці то каўказская. Кіпіць і сёння. Чорт яго ведае з якога калена маёй радаслоўнай гэта кроў. І чаму я такі? І давай гуляць я! Эх, як гуляў! Віно, жанчыны, песні. Работу закінуў, рэпетыцыі прапускаў, сябе растрачваў налева і направа (А. Жалязоўскі. Горкі хлеб). *Не чакаць парываў свабоднага брыза, // Не чакаць святла сярод цёмнай начы. // Час рабоў і здрады. Эпоха Чынгіза. // Час дрыжачых мужчын і хлуслівых жанчын // І ў баі і ў каханні вароцяць спіны. // Што ж рабіць? // З году ў год лічыць барышы? // Для чаго? // Уся слава, віно і жанчыны // Суета сует і тамленне душы (У. Караткевіч. Прыйдзі).

ГЕАГРАФІЧНАЕ ПАНЯЦЦЕ ← ням. *ein geographischer Begriff* – выраз з ліста аўстрыйскага дзяржаўнага дзеяча і дыпламата графа Клеменса Венцэля Лотара фон Метэрніха (1773–1859) ад 19 лістапада 1849 г.: «Італія – гэта толькі геаграфічнае паняцце» (“*Italien ist nur ein geographischer Begriff*”). □ **Аб дзяржавах, якія не ўтвараюць адзінага нацыянальнага цэлага; аб фармальна існуючай дзяржаве.** □ Самую тэрыторыю Беларусі немцы разглядаюць не як тэрыторыю краіны, а як «няяснае геаграфічнае паняцце, з хісткімі межамі». Так сказаў аб Беларусі Кубэ (К. Чорны. Заплацім пану і яго паслугачу). У Расійскай імперыі, як і ў Савецкім Саюзе, існавала супярэчнасць паміж геаграфічна-тэрытарыяльным і этнічным паняццем Расіі і Беларусі. Кола ўплываў (а часам і ўціск) рускага этнасу было на многа больш пашырана, чым геаграфічнае паняцце «Расіі». Кола беларускага этнасу, наадварот, сціскалася і паглыналася «рускатам» (Звязда).

Крылатыя словы з франкамоўных крыніц. Другой па колькасці групай (каля 30%) іншамоўных крылатых слоў з’яўляюцца адзінкі, запачычаныя з розных франкамоўных крыніц (звычайна з мастацкіх і драматургічных твораў, а таксама публічных прамоў і асобных выслоўяў выбітных асоб). Напрыклад:

ВЕРНЕМСЯ ДА НАШЫХ БАРАНАЎ! ← фр. *Revenons à nos moutons!* – выраз з французскага фарса «Адвкат П’ер Патлен» (“*Maître Pierre Pathelin*”, 1470), у якім распавядаецца, што на судзе багаты суконшчык, у якога пастух украў бараноў і авечак, пачынае, забываючы пра сутнасць распачатай ім судовай справы супраць пастуха, папракаць пастуховага адваката Патлена, які не заплаціў яму да гэтага часу за шэсць локцяў сукна. Суддзя мусіў перапыніць суконшчыка словамі: «Вернемся да нашых бараноў» (у арыгінале першы і апошні кампаненты звязаны рыфмай). □ **Вернемся да асноўнай тэмы, да прадмета гаворкі.** [Ён:] – А чаму табе так часта звоняць? [Яна:] – Бо я прыгожая, маладая, незамужняя (*цїха*): А некаторыя не бачаць (*голасна*). Навука здольная спазнаць усё: і сэрца, і душу, і каханне. [Ён:] – Што? Што? Яна Вось Арыстоцель, той, што вучыў Александра Македонскага, яшчэ ого-го калі падзяліў каханне на шматлікія віды і падвіды, разнавіднасці. [Ён:] – Ну-ну, цікава... Пакажы, што там можа быць новага. Ого колькі там відаў любові і кахання. Огласіце весь список. [Яна:] – Як прыгожа гучыць старагрэцкая мова – Антропось! Але вернемся да нашых баранаў, прабачце, гэта я цытую класіка (І. Штэйнер. Шлюб па прымусу).

ВЫХАВАННЕ ПАЧУЦЦЯЎ ← фр. *“L’éducation sentimentale”* – назва рускага перакладу рамана (1869) французскага пісьменніка Гюстава Флабера (1821–1880); да гэтага назва перакладлася інакш – «Сентыментальнае выхаванне». □ **Аб фарміраванні маральных паняццяў і каштоўнасцей падрастанчага пакалення пад уплывам навакольнага асяроддзя.** [Школа патрыятызму, школа павагі да працы і працоўных людзей, школа выхавання пачуццяў прыгожага на самых дасканалых, вякамі адточаных, народных узорах – вось што такое музей пад адкрытым небам (У. Караткевіч. Наш агульны клопат). – А тым, ці можа чалавек прымусяць сябе не думаць пра нешта, не перажываць, ці можа трымаць сябе ў руках – хіба гэтым не вымяраецца сталасць? – Брва-бравісіма! Толькі гэта, Анютка, крыху з другой оперы... Па-мойму – больш ад загартоўкі характару, выхавання пачуццяў і волі залежыць. – А я не магу сябе перавыхаваць. Я палахліўка, румза і размазня... (П. Місько. Мора Герадота).

ГВАРДЫЯ ПАМІРАЕ, АЛЕ НЕ ЗДАЕЦЦА ← фр. *La garde meurt et ne se rend pas* – выслоўе прыпісваецца французскаму генералу П’еру Камбруну (1770–1842), які камандаваў напалеонаўскай гвардыяй у бітве пры Ватэрлоо 18 чэрвеня 1815 г. Гэтыя словы былі сказаны ў адказ на прапанову англічан здацца ў палон. Яны высечаны на помніку П’ера Камбруна ў Нанце, хоць сам генерал пры жыцці адмаўляў сваё дачыненне да з’ўлення гэтага выразу. □ **Прайгрana ўсё, акрамя гонару.**

□ Але што ж рабіць? Ісці ў пралетары? Ніколі! Гвардыя памірае, але не здаецца. Гэта ён, Вітаўт Гарткевіч, як чалавек адукаваны-начытаны, успомніў старых французай. Ды французы французамі, а, як, казалі ў войску, кішка кішчы марш грае. Кажучы цывільнай моваю, дужа хочацца жраць. А каб добра жраць (прабачце, есці), трэба мець грошы (Л. Дайнека. Пра лісоўчыка, злога хлопчыка).

ГЕНІЙ – ГЭТА ЦЯРПЕННЕ ← фр. *Le génie n’est qu’une grande aptitude à la patience* («Геній – усяго толькі вялікая здольнасць да цярпення») – афарызм французскага натураліста, біёлага, матэматыка, прыродазнаўца і пісьменніка Жоржа-Луі Леклерка, графа дэ Бюфона (1707–1788), які быў сказаны ім у прамове 25 жніўня 1753 г. пры абранні яго ў члены Французскай акадэміі. Бліжкія думкі выказваюцца таксама ў яго прыцы «Натуральная гісторыя, агульная і прыватная, з апісаннем каралеўскага кабінета» (“*Histoire naturelle, générale et particulière, avec la description du cabinet du roi*”, 1749–1804). □ **Гаворыцца пра чалавека, які дзякуючы свайму цярпенню і ўпартасці дасягнуў выдатных вынікаў; ужываецца як жартаўліва-іранічная рада каму-н. рабіцца набольш цярпення для паспяховага раішэння якой-н. задачы.** [Дарэмна ты караш сябе і абражаеш сваю цудоўную прафесію, – супакойвай яго Міхась. – Бо ў кожнай справе, у кожнай прафесіі, у тым ліку і бухгалтарскай, ёсць свая прыгажосць, свая паэзія. Дарэчы, можна працаваць з лічбамі і адначасова займацца літаратурнымі справамі, – працягвай ён. – Вось Антон Паўлавіч Чэхаў па прафесіі ўрач, а Гарын-Міхайлоўскі – інжынер, а якія яны пісьменнікі! Дай божа кожнаму. І вось другі прыклад. Наш беларускі паэт Альберт Паўловіч – бухгалтар, як і ты, а піша цудоўныя вершы. – Дык гэта ж геній, а я што – пасрэднасць. – А ты ведаеш, што сказаў Гётэ? А вось што: «Геній – гэта цярпенне і праца». – Чаго-чаго, а цярпення ў нас з табой хапае, – горка ўсмінуўся Чумакоў (П. Пруднікаў. Паўночнае пекла).

ГРАМАДСКАЯ ДУМКА ← фр. *opinion publique* – выраз з рамана «Юлія, або Новая Элаіза» (“*Julie ou la nouvelle Héloïse*”, 1761) французскага філосафа, пісьменніка і мысліцеля Жан-Жака Русо (1712–1778). □ **Форма масавай свядомасці, у якой праяўляецца стаўленне (утоенае або відавочнае) розных груп людзей да падзей і працсаў сапраўднага жыцця, якія закранаюць іх інтарэсы і патрэбы.** [Не дае Аксён задрамаць сялянам у іх заціснутым жыцці. Катурхае, будзіць іх грамадскую думку, кідае новыя мыслі, падймае на змаганне з няпраўдай, бо сялян ашукалі, абышлі ўсякія кручкатворы-чыноўнікі, панскія прыслужнікі (Я. Колас. На ростанях). – ...Лідачка, мне не хацелася б гаварыць груба і

жорстка, вы мяне выбачайце... Вы ведаеце, як за-
вешца на мове грамадскае думкі Яроцкі? Ведаеце,
хто ён такі? (М. Зарэцкі. Голы звер). Ён нена-
відзеў яго за тое, што горад, у масе сваёй, не жыў
і нават не хацеў жыць уласнай думкай. Вярхі
жылі разбэшчаным рабалецтвам перад «гра-
мадскай думкай», якую ўвасаблялі прыдуркава-
тыя ад старэчага маразму галовы ангельскага
клуба (У. Караткевіч. Зброя). Яе [Амілію Снац-
кую] у гарадку пэўныя колы пачалі не любіць:
ведаюць жа ўсю яе справу, бачылі яе набылёт, а
разам з тым яна проста-такі не заўважае іх, ідучы
па вуліцы. І пакрысе грамадская думка змянілася.
Калі раней ёй спачувалі, лічылі яе нявіннай ахвярай
гада Хурса, дык цяпер наадварот – яна была ва
ўсім вінавата, а Хурс зрабіўся раптам нявінны
анёлак (К. Чорны. Трыццаць год).

ЗАДНЯЯ ДУМКА ← фр. *arrière-pensée* – выраз
з драмы «Марнатравец, або Дабрадзейная ашу-
канка» (“Le dissipateur, ou l’honnête friponne”, 1736)
французскага драматурга Дзетуша (Філіпа Не-
рыко, 1680–1754): «Жанчыны заўсёды маюць зад-
нюю думку (таемныя намеры)» (“Les femmes ont
toujours quelque arrière-pensée”). □ **Утоены, скры-
ты намер.** □ – Ніхто не скажа без задняй думкі,
што Лазар – дрэнны гаспадар. Ніхто, за выключ-
чэннем рэдкіх ядынак, не паскардзіцца на яго ад-
носіны да нас. Трэба адкрыта сказаць, што таварыш
Лазар дрэнны майстар для дрэнных рабочых
(Ц. Гартны. Гаспадар). І тут, у Штатах, і ў
Канадзе часта пыталіся ў мяне, што я думаю пра
«Доктара Жывага». Пыталі і добрыя людзі, без
задняе думкі (Я. Брыль. Сцежкі, дарогі, прастор).
Мяне непрыемна ўразіла такая, мякка кажучы,
адкрытасць. Што гэта? Тонкі разлік або наіўнасць?
Але колькі я ні глядзеў на гэты перакрыўлены
твар, я не мог заўважыць на ім нават водбліску
нейкай задняй думкі (У. Караткевіч. Дзікае па-
ляванне караля Стаха). Вось і тут: адразу пачуў,
што ён, Золатаў, кіпіць. А Ман сапраўды адчуў
гэта і без усялякай задняй думкі шчыра пашка-
даваў начальніка асобага аддзела (І. Шамякін.
Ахвяры).

Крылатыя словы з англамоўных крыніц.
Трэцій па колькасці групай (каля 25%) інша-
моўных крылатых слоў з’яўляюцца адзінкі, за-
пазычаныя з англамоўных крыніц (пераважна з
філасофскіх і мастацкіх твораў, а таксама назваў
кінафільмаў, выслоўяў знакамітых асоб і інш.).
Напрыклад:

АГНІ ВЯЛІКАГА ГОРАДА ← англ. “City
Lights” – назва нямога мастацкага фільма (1931)
амерыканскага рэжысёра, акцёра і сцэнарыста
Чарлі Чапліна (1889–1977). □ **Сімвал вялікага
індустрыяльнага горада, які чужы маленькаму
простаму чалавеку і пагражае яму непрыем-
насцямі.** □ На шлях, на ўсё больш рэдкія лясы
паабাপал яго, клаўся ўжо мяккі і ласкавы летні

прысерак. Пачыналі ўжо недзе далёка-далёка
мігцець першыя агні вялікага горада (У. Карат-
кевіч. Чорны замак Альшанскі). Я ўстаў і пады-
шоў да акна. Агні ў небе і пад небам разгараліся.
Ён сказаў: – Там мая вёска Маляўшчына. – Там,
як і тут, горад, агні вялікага горада, – адказаў я,
не зусім яго зразумеўшы (В. Карамзаў. Жаваро-
начкам бласлаўлёнае).

ВОБРАЗ ЧАСУ ← англ. *the body and pressure
of the times* – выслоўе з трагедыі «Гамлет»
 (“Hamlet”, 1601) англійскага паэта і драматурга
Уільяма Шэкспіра (1564–1616). □ **Уплыў часу
на прыняцце рашэнняў; адчуванне абмежа-
вання ў часе.** □ *Вось гэтыя радкі: «Пастаяннае
маё імкненне знайсці вобраз часу і ўключыць
час у апавяданне на роўных правах з героямі і
нават аддаючы яму перавагу – гэтае імкненне
выступае ў маёй цяперашняй задуме больш
настойліва, чым раней...» (І. Мележ. Знайсці вобраз
часу). Пісаць пра вайну азначае, на маю думку,
маляваць не толькі чалавечыя характары, якія
вельмі выразна праяўляюцца ў абставінах смяр-
тэльнага бою, але – і гэта, мабыць, галоўнае –
ствараць непаўторны вобраз часу. Вайна, а тым
болей Айчынная вайна, – падзея, у якую быў
уклучаны ўвесь народ: яна падпарадкавала сабе
ўсе адчуванні савецкіх людзей, усе іх думы і мары.
Успомнім, што нават песні былі розныя ў розныя
часы вайны (І. Навуменка. Чалавек на вайне). Ён па-
зіраў на абрубак правае рукі, успамінаў вобраз і
абставіны таго часу, калі ўрочная хвіля адняла
яе ад яго здаровае, крэпкае постаці і зрабіла ка-
лекаю (Ц. Гартны. Праводзіны).

ГЕНІЙ – ГЭТА ПРАЦА ← афарызм – зменены
варыянт выказвання амерыканскага вынаход-
ніка і прадпрымальніка Томаса Эдысана (1847–
1931): «Геній – гэта адзін працэнт натхнення і
дзевяноста дзевяць працэнтаў поту» (“Genius is
one percent inspiration and ninety-nine percent
perspiration”). □ **Гаворыцца пра чалавека, які
дзякуючы цяжкай працы і настойлівасці дася-
нуў выдатных вынікаў.** □ – Рэцэпт тут адзін –
праца, праца і яшчэ раз праца. Нехта з вялікіх
сказаў, што геній – гэта на 90 працэнтаў праца і
толькі астатняе – прыродныя здольнасці. Цал-
кам з гэтым згодны. Ведаеце, я і дзясцятэй долі не
зрабіў бы таго, што зрабіў, калі б аддаваўся ля-
ноце, гультайству. Я ж сабе не дазваляў такога
ніколі. Працаваў з ранку і да позняга вечара. А ў
маладыя гады прыхопліваў і выхадныя дні. Мой
жыццёвы дэвіз: рукі павінны быць кожны дзень
у гліне (Звязда).

ДЗЕСЯЦЬ ДЗЁН, ЯКІЯ ЎЗРУШЫЛІ СВЕТ
← англ. “Ten Days that Shook the World” – назва
кнігі (1919) амерыканскага журналіста Джона
Сайласа Рыда (1887–1920). □ **Вобразная харак-
тарыстыка Вялікай Кастрычніцкай рэвалю-
цыі; апісанне якіх-н. важных ці сенсацыйных**

падзей. 📖 *Традыцыйныя ўгодкі памяці росіцкіх мучанікаў сёлета былі асабліва шматлюднымі і прадстаўнічымі – споўнілася 75 гадоў з таго часу, калі на гэтай зямлі адбыліся жахлівыя падзеі, якія ўзрушылі свет сваім трагізмам і гераічнасцю. (Дзвінская праўда). Кніга пачынаецца акурат са знікнення з гістарычнай арэны СССР – «Падзеі, якія ўзрушылі свет». Мясніковічава сведчанне шмат дадае да вядомага нам пра той неадназначна ўспрыняты тады, ды і сёння таксама, час. Але ж не толькі гэта «Так было» (Звязда). Гэта была краіна, якую будавалі нашы дзяды і прадзеды, якую паважалі ў свеце, з якой лічыліся і дасягненні якой – такія як першы палёт у космас, стварэнне першага ядзернага рэактара, першай ЭВМ і многія іншыя – узрушылі свет. Мы былі ў гэтым плане лідарамі. Больш таго, ні адно пытанне ў свеце не вырашалася без Савецкага Саюза (Нясвіжскія навіны). Дванаццаць дзён, якія ўзрушылі ўвесь свет, сталі пачаткам адліку заняпаду злачыння хунты Польшчы і Літвы, што павінна быць добрым і апошнім урокам для ўсяго калектыва Захаду (Белта).

ДЗЯРЖАЎНАЯ МАШЫНА ← англ. *the machinery of government* – выраз з працы «Левіяфан» (“Leviathan”, 1651) англійскага філосафа Томаса Гобса (1588–1671). 📖 **Сістэма кіравання дзяржавы.** 📖 Нашыя на месцах не могуць дачкакацца, нібы галодныя ежы. Ім хутчэй падавай. Яны кажучь: «Мы гатовы!» Трэба і нам у кожную хвіліну быць напатагове. Мы-ж ведаем, што, апрача нас, таксама ідзе праца па той-жа самай лініі. Нам і тья дапамогуць. Мы ім таксама дапаможам. Бо хто супроць большэвікоў, той ужо з намі. Значыць, панове, трэба рыхтавацца. Дзяржаўная машына павінна быць наладжана. У любую хвіліну трэба чакаць магчымасці прыняць уладу ў свае рукі (З. Бядуля. Язэп Крушынскі. Кніга II). Галоўнае для нас – паспець за развіццём эканомікі свету, каб з часам не апынуцца ў вымушанай самаізаляцыі. Невыпадкава дзяржаўная машына і бізнэс ужо не першы месяц працуюць з новым паскарэннем і ў новым рэжыме (Звязда).

ЖАЛЕЗНАЯ ПЯТА ← англ. “The Iron Hell” – назва рамана (1907) амерыканскага пісьменніка і журналіста Джэка Лондана (1876–1916). 📖 **Сімвалічнае абзначэнне дыктатуры фінансавай алігархіі (аб капіталізме, імперыялізме); аб прымусе, прыгнечанні, прыгнёце з боку каго-н.** 📖 І ўспыхнуў агонь вайны, які, калі зірнуць на падзеі ўважлівым і, па-магчымасці, бясстрасным вокам, гарэў, ніколі не тухнуць. Шмат жыццяў узяў ён. Згарэў у гэтым суровым агні князь Вячка, гераічна абараняючы свае гарады Кукейнос і Юр’еў, якія пад жалезнай пятай мечаносцаў сталі называцца Кокенгаўзенам і Дэрптам (Л. Дайнека. Пра лісоўчыка, злога хлопчыка).

Усіх пакінула за тое, // Што ўсе зняважылі яе, // А пад жалезнаю пятаю, // Як пад магільнаю плітою, // Трава ў абразе не ўстае (Р. Барадулін. Дзве кароўкі на казу абмяняў Антонік...).

ЗАКОН ДЖУНГЛЯЎ ← англ. “The Law of the Jungle” – назва верша, які уваходзіць у «Кнігу джунгляў» (“The Second Jungle Book”, 1895) англійскага пісьменніка, паэта і навіліста Джозэфа Рэд’ярда Кіплінга (1865–1936). 📖 **Прынцып бялітаснай канкурэнцыі і жорсткай барацьбы за выжыванне, калі не выбіраюць сродкаў і выжывае мацнейшы.** 📖 З другога боку, на Асамблеі гучала крытыка ў адрас тых імперыялістычных і рэакцыйных сіл, якія, зыходзячы са сваіх вузкіх інтарэсаў, у парушэнне Статута ААН, агульнапрынятых норм міжнароднага права, праводзяць палітыку неакаланіялісцкай экспансіі і агрэсіі і па віне якіх у свеце існуюць ачагі напружанасці і канфрантацый, не-не ды і ўзнікаюць выбухованебяспечныя сітуацыі. «Сённяшні свет павінен адрознівацца ад свету мінулага, у якім панавалі закон джунгляў!» – заявіў міністр замежных спраў Катары (А. Вярцінскі. Нью-Йоркская сірэна). Для мяне стала адкрыццём, што чалавека можна ўдарыць, зняважыць проста так, без даі прычыны, толькі таму, што ён выглядае слабейшым і не праяўляе агрэсіі. Высветлілася, што ў іншых сем’ях культывуюцца зусім іншыя каштоўнасці: хто паспеў – той і з’еў. Закон джунгляў. І нягледзячы на сваё прозвішча, я доўга не мог прыставацца да гэтых парадкаў (Звязда).

Крылатыя словы з іншых моў (іспанскай, італьянскай, дацкай, чэшскай). Апошнюю, найменшую па колькасці групу (каля 10%) складаюць крылатыя выразы з розных моў – іспанскай, італьянскай, дацкай, чэшскай і інш. (як правіла, з мастацкіх або музычных твораў, а таксама выслоўяў знаных асоб). Напрыклад:

ВАЙНА ДА ПЕРАМОЖНАГА КАНЦА ← ісп. *guerra al cuchillo* – выраз – адказ іспанскага палкаводца і палітычнага дзеяча Хасэ Рэбальеда дэ Палафокс-і-Мельсі, герцага Сарагоскага (1775–1847) на патрабаванне французцаў, якія асаджалі ў 1808 г. Сарагосу, здацца. 📖 **Арганізаваная ўзброеная барацьба да поўнага, канчатковага поспеху.** 📖 [Дзямення (ускаквае на калодку):] – Таварышы, стаяць да канца цвёрда. Вінтовак з рук не выпускаць. Яны за вайну да пераможнага канца, а мы за сваю вайну. І калі мы дапусцім, каб нас абязброілі, дык мы не салдаты. А калі дазволім арыштаваць каго з нас, дык мы не таварышы (Я. Колас. Вайна вайне). За ўсімі іншымі столікамі таксама гутарка ішла толькі аб сённяшнім перамір’і. Нехта стукаў кулаком і крычаў: – Не жадаем міру без ніякай карысці! Навошта тады мы ваявалі?.. За другім сталом чуўся голас: – Мы досыць магутныя, каб ні да каго не прыслухоўвацца і давесці вайну да пераможнага канца!

(Я. Маўр. Апошні вылет). – Што ж, калі так, тады можна, – сказаў Радкевіч. – Упершыню мяне бальшавікі заўважылі, калі Керанскі абвясціў прадаўжэнне вайны да «пераможнага канца» (І. Гурскі. Расцвілі вішні).

СИЛА ЛЁСУ ← іт. *“La forza del destino”* – назва оперы (1861) італьянскага кампазітара Джузэпэ Вердзі (Джузэпэ Фартуніна Франчэска Вердзі, 1813–1901) на лібрэта італьянскага лібрэтыста і опернага рэжысёра Франчэска Марыі П’явэ (1810–1876) паводле драмы «Дон Альвара, або Сіла лёсу» (*“Don Álvaro o la fuerza del sino”*, 1833, пастаноўка ў 1835) іспанскага пісьменніка Анхеля дэ Сааведры (1791–1865). □ **Прадвызначнасць падзей, учынкаў, якія ў першую чаргу ўплываюць на быццё чалавека, народа і да т.п.**

📖 Вобраз Лявона Зябліка – выразна трагедыіны. Ён не можа скарыцца перад няўмольнымі сіламі лёсу, не можа ўявіць, што перастане быць сялянінам, жыць і працаваць, як бацькі і дзяды, «на гэтым куску зямелькі» (І. Навуменка. Перачытваючы Купалу). Цяпер, калі ляжыць перада мной доўгачаканы ліст, калі мне трыццаць і калі пішуцца гэтыя горкія словы, я думаю, што памылкі ўсё ж не было. Не заўсёды сілы лёсу нам падуладныя, і не заўсёды мы ствараем абставіны, часам і абставіны ствараюць нас і прымушаюць ад нечага адмовіцца і з нечым новым згадзіцца, не асуджаючы гэтае новае і, можа, не прымаючы яго цалкам (Г. Марчук. Кветкі правінцыі).

СНЕЖНАЯ КАРАЛЕВА ← дац. *“Snedronningen”* – назва казкі (1844) дацкага пісьменніка Ганса Хрысціяна Андэрсена (1805–1875). □ **Халодная, чэрствая, непрыступная, не здольная на спачуванне жанчына.** 📖 Сюжэт музычнай казкі быў такі: Кароль ладзіць у царстве навагодні бал. Але весялосці перашкаджае Снежная Каралева, якая заваражыла Прынцэсу Несмяяну, і тая не можа радавацца і весяліцца, як астатнія (Рэгіянальная газета). Што да манеры зносін з мужчынам, то паверце майму шматгадоваму

«мужчынскаму стажу» – усе гэтыя размовы пра тое, што мужчынам падабаецца браць сэрца прыгажуні аблогай, быццам непрыступную крэпасць, і жанчыне ў сувязі з гэтым трэба паводзіцца ў стылі Снежнай Каралевы, мякка кажучы, лухта (Звязда).

У ШЭСЦЬ ГАДЗІН ВЕЧАРА ПАСЛЯ ВАЙНЫ ← чэш. *V šest večer po válce* – выраз з няскончанага сатырычнага рамана «Прыгоды бравага салдата Швейка падчас першай сусветнай вайны» (*“Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války”*, 1921–1923) чэшскага празаіка-сатырыка, журналіста і публіцыста Яраслава Гашака (1883–1923). □ **Умоўны час сустрэчы пасля суровых выпрабаванняў.** 📖 – Давай падымім на развітанне! У апошні раз. – Чаму апошні? Убачымся хутка. – Калі? У шэсць гадзін вечара пасля вайны? Жартавалі, паказвалі бестурботнымі сябе, а на душы было нявесела (І. Мележ. Мінскі напрамак). Потым у шэсць гадзін вечара пасля вайны мы па костачках разбярор гэты прагноз (Звязда).

Заклучэнне. Такім чынам, аналіз тэкстаў розных жанраў і існуючых фразеаграфічных крыніц сучаснай беларускай літаратурнай мовы дазволіў зафіксаваць даволі значную колькасць крылатых слоў, якія паходзяць з іншамоўных літаратурных і фальклорных крыніц.

У выніку даследавання ўстаноўлена, што з 250 іншамоўных крылатых слоў, якія шырока ўжываюцца ў сучаснай беларускай літаратурнай мове, 187 (каля 75%) адзінак не адлюстраваны ў фразеалагічных і лексічных слоўніках. З гэтых крылатых слоў 35% паходзіць з нямецкамоўных крыніц, 30% – з франкамоўных, 25% – з англамоўных, 10% – розных моў (іспанскай, італьянскай, дацкай, чэшскай).

Падрыхтаванае лексікаграфічнае апісанне іншамоўных крылатых слоў будзе выкарыстана пры ўкладанні слоўніка «Крылатыя выразы і афарызмы ў беларускай мове».

Спіс літаратуры

1. Янкоўскі Ф. Крылатыя словы і афарызмы (з беларускіх літаратурных крыніц). Мінск: Выд-ва АН БССР, 1960. 135 с.
2. Иванова С. Ф., Иваноў Я. Я. Слоўнік беларускіх прыказак, прымавак і крылатых выказаў: лінгвакраіназнаўчы дапаможнік. Мінск: БСФ, 1997. 262 с.
3. Крылатыя выразы ў беларускай мове: тлумачальны слоўнік. З іншамоўных (еўрапейскіх і амерыканскіх) крыніц XII–XX стст. / С. В. Венідзіктаў [і інш.]. Магілёў: МДУ імя А. А. Куляшова, 2004. 164 с.
4. Крылатыя выразы ў беларускай мове: тлумачальны слоўнік. З рускамоўных літаратурных і фальклорных крыніц XII–XX стст. / пад рэд. Я. Я. Іванова. Магілёў: МДУ імя А. А. Куляшова, 2006. 208 с.
5. Иваноў Я. Я. Крылатыя афарызмы ў беларускай мове: з іншамоўных літаратурных і фальклорных крыніц VIII ст. да н. э. – XX ст.: тлумачальны слоўнік. Магілёў: МДУ імя А. А. Куляшова, 2011. 164 с.
6. Лепешаў І. Я. Крылатыя словы // Энцыклапедыя літаратуры і мастацтва Беларусі. Мінск: БелСЭ, 1986. Т. 3. С. 137.
7. Міхневіч А. Я. Крылатыя словы // Беларуская мова: энцыклапедыя. Мінск: БелЭн, 1994. С. 273–274.
8. Иваноў Я. Я. Крылатыя словы // Беларускі фальклор: энцыклапедыя. Мінск: БелЭн, 2005. Т. 1. С. 729–730.

9. Іваноў Я. Я. Праблемы лінгвістычнага вывучэння афарызма. Магілёў: Брама, 2003. 194 с.
10. Іваноў Я. Я. Дыферэнцыяльныя прыметы афарызма. Магілёў: Брама, 2004. 160 с.
11. Іваноў Я. Я. Афарыстычныя адзінкі ў беларускай мове. Магілёў: МДУ імя А. А. Куляшова, 2017. 208 с.
12. Венідзіктаў С. В. Іншамоўныя крылатыя выразы ў сучаснай беларускай мове // *Studia slawistyczne*. 2003. Т. 4. S. 121–130.
13. Венідзіктаў С. В., Іваноў Я. Я. Рускамоўныя запазычаныя крылатыя слоў у сучаснай беларускай мове // *Dziedzictwo przeszłości związków językowych, literackich i kulturowych polsko-bałtowschodniosłowiańskich*. 2002. Т. VIII. S. 210–217.
14. Іваноў Я. Я. Аб другасным спосабе дэрывацыі непраэцэдэнтных афарызмаў // *Грани слова: сб. науч. статей к 65-летию проф. В. М. Мокиенко*. М.: Эллис, 2005. С. 463–468.
15. Теплякова А. Д. Источники происхождения крылатых слов в современном немецком литературном языке // *Вестник МДУ імя А. А. Куляшова*. 2006. № 4 (25). С. 152–161.
16. Іваноў Я. Я. Беларускія прыказкі з біблейных крыніц (матэрыялы да руска-беларуска-англійскага слоўніка бібліэзмаў) // *Авраамиевские чтения*. Смоленск: Радопа, 2014. С. 11–24.
17. Ломакіна О. В., Мокиенко В. М. Крылатіка в современном культурном контексте // *Вестник РУДН. Сер. Теория языка. Семиотика. Семантика*. 2019. Т. 10, № 2. С. 256–272.
18. Теплякова А. Д. Источники крылатых выражений в белорусском языке // *Фразеология и языковая динамика*. Greifswald: Ernst-Moritz-Arndt Universität; СПб.: СПбГУ, 2011. С. 67–69.
19. Іванов Е. Е. Языковая природа крылатых слов // *Праблемы беларускага літаратуразнаўства*. Мінск: МНТ, 2000. С. 303–312.
20. Цеплякова А. Д. Структура, семантыка і функцыі запазычаных крылатых слоў у беларускай мове // *Славянская фразеология в ареальном, историческом и этнокультурном аспектах*. Гомель: ГГУ, 2007. С. 236–240.
21. Іваноў Я. Я. Афарыстычнае выказванне як моўная мадэль крылатых слоў // *Філолагічны студіі*. 2017. Вип. 16. С. 114–121.
22. Іванова С. Ф., Іваноў Я. Я., Мячкоўская Н. Б. Сацыякультурная прастора мовы (сацыяльныя і культурныя аспекты вывучэння беларускай мовы). Мінск: Веды, 1998. 112 с.
23. Теплякова А. Д. О структуре словаря крылатых слов современного немецкого языка (для белорусов, изучающих немецкий язык как иностранный) // *Філологіка*. 2020. Вип. 21. С. 68–86.
24. Terljakowa A. Über den Aufbau des Wörterbuchs der geflügelten Worte der modernen deutschen Schriftsprache (für Belarussen, die Deutsch als Fremdsprache studieren oder lernen) // *Językoznawstwo*. 2020. No. 1 (14). С. 107–128.
25. Цеплякова А. Д. Англамоўныя запазычаныя крылатыя слоў у сучаснай беларускай літаратурнай мове (колькасны склад і крыніцы паходжання) // *Вестник Мазырскага дзяржаўнага педагагічнага ўніверсітэта імя І. П. Шамякіна*. 2009. № 2 (23). С. 162–166.
26. Цеплякова А. Д. Нямецкамоўныя запазычаныя крылатыя слоў у сучаснай беларускай літаратурнай мове (колькасны склад і крыніцы паходжання) // *Вестник МДУ імя А. А. Куляшова*. 2009. № 1 (32). С. 137–143.
27. Цеплякова А. Д. Франкамоўныя запазычаныя крылатыя слоў у сучаснай беларускай літаратурнай мове (колькасны склад і крыніцы паходжання) // *Вестник Брэсцкага дзяржаўнага ўніверсітэта. Сер. Філалагічныя навукі*. 2009. № 2 (12). С. 109–116.
28. Іванова С. Ф., Цеплякова А. Д. Лацінскія запазычаныя крылатыя слоў у сучаснай беларускай літаратурнай мове (колькасны склад, формы ўжывання і крыніцы паходжання) // *Вестник Мазырскага дзяржаўнага педагагічнага ўніверсітэта імя І. П. Шамякіна*. 2010. № 1 (26). С. 88–93.
29. Іванова С. Ф., Цеплякова А. Д. Старажытнагрэчаскія запазычаныя крылатыя слоў у сучаснай беларускай літаратурнай мове (колькасны склад, формы ўжывання і крыніцы паходжання) // *Вестник Полацкага дзяржаўнага ўніверсітэта. Сер. А. Гуманітарныя навукі*. 2010. № 7. С. 176–179.
30. Terljakowa A. Die deutschen Entlehnungen geflügelter Worte in der modernen belarussischen Schriftsprache // *Філолагічны часопіс*. 2019. Вип. 1 (13). С. 122–129.
31. Іваноў Я. Я., Цеплякова А. Д. Літаратурныя крыніцы фразеалагічных адзінак, запазычаных з нямецкай мовы ў беларускую мову (па-за межамі этымалагічнага слоўніка фразеалагізмаў) // *Немецкі язык – лінгводидактическое обеспечение и методика преподавания*. Могилев: МГУ имени А. А. Кулешова, 2019. С. 82–87.

References

1. Yankouski F. *Krylatyya slovy i afaryzmy (z belaruskikh litaraturnykh krynits)* [Winged words and aphorisms (from Belarusian literary sources)]. Minsk, Vydavetstva AN BSSR Publ., 1960. 135 p. (In Belarusian).

2. Ivanova S., Ivanou Ya. *Slounik belaruskikh prykazak, prymavak i krylatykh vyrazau: lingvakrainaznauchy dapamozhnik* [The Dictionary of Belarusian proverbs, sayings and winged words: linguistic studies guide]. Minsk, BSF Publ., 1997. 262 p. (In Belarusian).
3. Venidziktai S. V., Danilenka I. L., Ivanova S. F., Ivanou Ya. Ya. *Krylatyya vyrazy u belaruskay move: tlmachal'ny slounik. Z inshamounykh (eurapeyskikh i amerykanskih) krynits XII–XX stst.* [Winged words in the Belarusian language: explanatory dictionary. From foreign (European and American) sources of 12–20 centuries]. Magilev, MDU imya A. A. Kulyashova Publ., 2004. 164 p. (In Belarusian).
4. Venidziktai S. V., Danilenka I. L., Ivanova S. F., Ivanou Ya. Ya., Chekh V. V. *Krylatyya vyrazy u belaruskay move: tlmachal'ny slounik. Z ruskamounykh litaraturnykh i fal'klornykh krynits XII–XX stst.* [Winged words in the Belarusian language: explanatory dictionary. From Russian literary and folklore sources of 12–20 centuries]. Magilev, MDU imya A. A. Kulyashova Publ., 2006. 208 p. (In Belarusian).
5. Ivanou Ya. Ya. *Krylatyya afaryzmy u belaruskay move: z inshamounykh litaraturnykh i fal'klornykh krynits VIII st. da n. e. – XX st.: tlmachal'ny slounik* [Winged aphorisms in the Belarusian language: from foreign literary and folklore sources from 8 to 20 century: explanatory dictionary]. Magilev, MDU imya A. A. Kulyashova Publ., 2011, 164 p. (In Belarusian).
6. Lepeshau I. Ya. Winged words. *Entsyklapedyya litaratury i mastatstva Belarusi* [Belarusian literature and art encyclopedia]. Minsk, BelSE Publ., 1986, vol. 3. P. 137 (In Belarusian).
7. Mikhcnevich A. Ya. Winged words. *Belaruskaya mova: entsyklapedyya* [The Belarusian language: encyclopedia]. Minsk, BelEn Publ., 1994, pp. 273–274 (In Belarusian).
8. Ivanou Ya. Ya. Winged words. *Belaruskii fal'klor: entsyklapedyya* [Belarusian folklore: encyclopedia]. Minsk, BelEn Publ., 2005, vol. 1, pp. 729–730 (In Belarusian).
9. Ivanou Ya. Ya. *Prablemy lingvistychnaga vyvuchennya afaryzma* [Problems of linguistic study of aphorism]. Mogilev, Brama Publ., 2003. 194 p. (In Belarusian).
10. Ivanou Ya. Ya. *Dyferentsyial'nyya prymety afaryzma* [Differential signs of aphorism]. Mogilev, Brama Publ., 2004. 160 p. (In Belarusian).
11. Ivanou Ya. Ya. *Afarystychnyya adzinki u belaruskay move* [Aphoristic units in the Belarusian languag]. Mogilev, MDU imya A. A. Kulyashova Publ., 2017. 208 p. (In Belarusian).
12. Venidziktai S. V. Foreign winged words in the modern Belarusian language. *Studia slawistyczne*, 2003, vol. 4, pp. 121–130 (In Belarusian).
13. Venidziktai S. V., Ivanou Ya. Ya. Russian borrowed winged words in the modern Belarusian language. *Dziedzistwo przeszłości związków językowych, literackich i kulturowych polsko-baltowschodniosłowiańskich*, 2002, vol. VIII, pp. 210–217 (In Belarusian).
14. Ivanov Ya. Ya. On the secondary method of derivation of unprecedented aphorisms. *Grani slova: sbornik nauchnykh statey k 65-letiyu professora V. M. Mokienko* [Edges of the word: collection science articles for the 65th anniversary of Prof. V. M. Mokienko]. Moscow, 2005, pp. 463–468 (In Belarusian).
15. Teplyakova A. D. Etymological sources of winged words in the modern literary German language. *Vesnik MDU imya A. A. Kulyashova* [Bulletin of Mogilev State A. Kuleshov University], 2006, no. 4 (25), pp. 152–161 (In Russian).
16. Ivanou Ya. Ya. Belarusian proverbs from biblical sources (materials for Russian-Belarusian-English dictionary of biblicalisms). *Avraamiyevskiye chteniya* [Abraham readings]. Smolensk, Radopa Publ., 2014, pp. 11–24 (In Belarusian).
17. Lomakina O. V., Mokienko V. M. Studying of winged words in modern cultural context. *Vestnik Rossiyskogo universiteta druzhby narodov* [Bulletin of Peoples' Friendship University of Russia], series Theory of a language. Semiotics. Semantics, 2019, vol. 10, no. 2, pp. 256–272 (In Russian).
18. Teplyakova A. D. The sources of winged words in Belarusian. *Frazeologiya i yazykovaya dinamika* [Phraseology and language dynamics]. Greifswald, Ernst-Moritz-Arndt Universität Publ.; St. Petersburg, SpbGU Publ., 2011, pp. 67–69 (In Russian).
19. Ivanov E. E. Linguistic nature of winged words. *Prablemy belaruskaga litaraturaznaustva* [The problems of Belarusian literary studies]. Minsk, MNT Publ., 2000, pp. 303–312 (In Russian).
20. Tseplyakova A. D. The structure, semantics and functions of borrowed winged words in the Belarusian language. *Slavyanskaya frazeologiya v areal'nom, istoricheskom i etnokul'turnom aspektakh* [Slavic phraseology in areal, historical and ethno-cultural aspects]. Gomel, GGU Publ., 2007, pp. 236–240 (In Belarusian).
21. Ivanou Ya. Ya. Aphorisms as a language model for winged words. *Filologichni studii* [Philological studies], 2017, issue 16, pp. 114–121 (In Belarusian).
22. Ivanova S. F., Ivanou Ya. Ya., Mjachkouskaja N. B. *Satsyyakul'turnaya prastora movy (satsyyal'nyya i kul'turnyya aspekty vyvuchennya belaruskay movy)* [Sociocultural space of the language (social and cultural aspects of learning the Belarusian language)]. Minsk, Vedy Publ., 1998. 112 p. (In Belarusian).

23. Tseplyakova A. D. About the structure of the dictionary of winged words in the modern literary German language (for the Belarusians studying German as a foreign language). *Filologika* [Philologika], 2020, issue 21, pp. 68–86 (In Russian).
24. Tepljakowa A. Über den Aufbau des Wörterbuchs der geflügelten Worte der modernen deutschen Schriftsprache (für Belarussen, die Deutsch als Fremdsprache studieren oder lernen). *Językoznawstwo*. 2020. no. 1 (14), pp. 107–128 (In German).
25. Tseplyakova A. D. English borrowed winged words in the modern Belarusian literary language (the amount and etymological sources). *Vesnik Mazyrskaga dzjarzhaunaga pedagogichnaga universiteta imya I. P. Shamyakina* [Bulletin of Mozyr State Pedagogical I. Shamyakin University], 2009, no. 2 (23), pp. 162–166 (In Belarusian).
26. Tseplyakova A. D. German borrowed winged words in the modern Belarusian literary language (the amount and etymological sources). *Vesnik MDU imya A. A. Kulyashova* [Bulletin of Mogilev State A. Kuleshov University], 2009, no. 1 (32), pp. 137–143 (In Belarusian).
27. Tseplyakova A. D. French borrowed winged words in the modern Belarusian literary language (the amount and etymological sources). *Vesnik Brestskaga dzjarzhaunaga universiteta* [Bulletin of Brest State University], series Philological sciences, 2009, no. 2 (12), pp. 109–116 (In Belarusian).
28. Ivanova S. F., Tseplyakova A. D. Latin borrowed winged words in the modern Belarusian literary language (the amount, forms of usage and etymological sources). *Vesnik Mazyrskaga dzjarzhaunaga pedagogichnaga universiteta imya I. P. Shamyakina* [Bulletin of Mozyr State Pedagogical I. Shamyakin University], 2010, no. 1 (26), pp. 88–93 (In Belarusian).
29. 21. Ivanova S. F., Tseplyakova A. D. The ancient Greek borrowed winged words in the modern Belarusian literary language (the amount, forms of usage and etymological sources). *Vesnik Polatskaga dzjarzhaunaga universiteta* [Bulletin of Polotsk State University], series A. Humanity sciences, 2010, no. 7, pp. 176–179 (In Belarusian).
30. Tepljakowa A. Die deutschen Entlehnungen geflügelter Worte in der modernen belarussischen Schriftsprache. *Filologichniy chasopis* [Philological journal], 2019, issue 1 (13), pp. 122–129 (In German).
31. Ivanou Ya. Ya., Tseplyakova A. D. Literary sources of the idioms borrowed from German into Belarusian (beyond the etymological dictionary of idioms). *Nemetskiy yazyk – lingvodidakticheskoye obespecheniye i metodika prepodavaniya* [German – lingua-didactical support and methodology of teaching]. Mogilev, MGU imya A. A. Kuleshova Publ., 2019, pp. 82–87 (In Belarusian).

Інфармацыя пра аўтара

Цеплякова Альбіна Дзмітраўна – старшы выкладчык кафедры тэарэтычнай і прыкладной лінгвістыкі. Магілёўскі дзяржаўны ўніверсітэт імя А. А. Куляшова (212022, г. Магілёў, вул. Касманаўтаў, 1, Рэспубліка Беларусь). E-mail: tepliakova@msu.by

Information about the author

Tseplyakova Albina Dmitrauna – Senior Lecturer, the Department of Theoretical and Applied Linguistics. Mogilev State A. Kuleshov University (1, Kosmonavtov str., 212022, Mogilev, Republic of Belarus). E-mail: tepliakova@msu.by

Пасмыніў 11.09.2023